

PSIXIK JARAYONLARNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TADQIQOTLARI

M.L. Umedjanova

Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

F.F. G'aybillayev

Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak psixologlar mustaqil ishlash jarayoniga tayyorlashda ularning intellektual qobiliyatlarini qo'llash bilan bog'liq bo'lgan psixik jarayonlarning zamonaviy pedagogik-psixologik metodlari ba'zi jihatlari mazmun mohiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: eksperiment, globallashuv, innovatsion, metod, oreintatsiya, endogen, model, motiv, kognitiv, intellekt, korrelyatsiya, qobiliyat, neyropsixologiya, patologiya senso-motor analiz, sintez, korteks, dinamika, anomaliya.

Hozirgi globallashuv davrida fan va texnika jadal suratda rivojlanib bormoqda, bu esa jamiyat hayotining barcha sohalariga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Bu o'z navbatida ilm-fanning yanada taraqqiy etishini taqozo etadi. "Globallashuv sharoitida mamlakatning innovatsion rivojlantirish salohiyati raqobatbardoshlikning hal qiluvchi omillaridan biriga aylangan bir paytda aholining yuqori bilim darajasi mamlakatga o'zini jamiyatga daxldor".

Pedagogik psixologiya - ta'lim va tarbiya muammolarini tadqiq qiladigan psixologiya sohasi. U shaxsning maqsadga muvofiq rivojlanishini, bilish faoliyatining va insonda ijtimoiy ijobiy sifatlarni tarbiyalashning psixologik muammolarini o'rganadi. Pedagogik psixologiyaning maqsadi — shartsharoit va boshqa psixologik omillardan kelib chiqqan holda o'qitishning oqilona rivojlantiruvchi ta'sirini kuchaytirish.

Zamonaviy eksperimental tadqiqotning maqsadi endogen omillarning ta'sirini o'rganishdir-ehtimollik taxminlari va xabardorlik darajasi topshiriq shartlari haqida-fazoviy yo'nalish bo'yicha vizual muammolarni hal qilish yo'naltirilgan. Eksperimental psixologiyaning vazifalari:

1. Psixologiya fanida eksperiment o'tkazishning qonunlari, tartibi va tamoyillari bilan tanishtirishdan iborat.

2. Turli metodikalar yordamida shaxsning psixik jarayonlari, holatlari va psixomotor rivojlanishini o'rganishdir.

Zamonaviy kognitiv psixologiyada bunday vazifalar idrok etish, hushyorlik va qaror qabul qilish jarayonlarini o'rganish uchun qulay modeldir. Bunday muammolarni hal qilish samaradorligi ikkala obyekt omillari bilan belgilanadi, rag'batlantirish xususiyatlari va subyektiv omillar bilan bog'liq, masalan kuzatuvchining individual psixologik xususiyatlari, motivlari, munosabatlari, strategiyalari va uslublari sifatida qaraladi.

Tadqiqot atrof-muhitni, voqelikni bilishning stixiyali shakllaridan farqli ilmiy metodga tayanadi. Uning amalga oshirilishi tadqiqot maqsadi va vositalari (metodologiyasi, nuqtayi nazar, metod va metodikalar)ni anglash va qayd etishni ko'zda tutadi. Shartli tarzda tadqiqotni empirik va nazariy turlarga ajratish mumkin, odatda, ko'pchilik tadqiqotlar nazariy-empirik xarakterda bo'ladi. Har qanday tadqiqot alohida emas, yaxlit, bir butun ilmiy dastur chegaralarida yoki ilmiy yo'nalishni rivojlantirish maqsadlarida amalga oshiriladi. Shaxsning miyaning morfo-funksional holati aniqlashda, buzilishlar malakali va yuqori aqliy funksiyalar markaziy nerv sistemasining holatining miqdoriy xarakteristikalari aniqlanishda va ular miyaning ma'lum sohalari bilan lokal ravishda korrelyatsiya qilishda neyropsixologik diagnostikaning (neyropsixologik tekshiruv)maxsus texnika va testlar yordamida psixik jarayonlarni o'rganish mumkin. Bundan tashqari, bir yoki bir nechta omillarning bir yoki boshqa buzilishi, aqliy jarayonlarni amalga oshirish darajasi va patologik jarayonning lateralizatsiyasi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan markaziy nerv sistemasining buzilishining yaxlit sindromini aniqlash mumkin. Bundan tashqari, neyropsixologik diagnostika vaqtida psixik funksiyaning shikastlangan va buzilmagan qismlari aniqlanadi. Tashxisdan so'ng, patologiya yoki nuqsonlar aniqlanganda, neyropsikologik tuzatish amalga oshiriladi. Hozirgi vaqtda ko'pchilik rus neyropsixologlari insonning yuqori aqliy funksiyalarining holatini tashxislash uchun A. R Luriyaning neyropsikologik testlar va stimulyatorlar bazasidan foydalanadilar. A. R. Luriya o'zining "Yuqori kortikal funksiyalar va ularning mahalliy lezyonlarida buzilishlari" asarida miyaning mahalliy lezyonlarida tadqiqot vazifalarini ta'kidlaydi. Asosiy vazifa - muayyan funksiyalardagi o'zgarishlarning umumiy rasmini tavsiflash natijasida asosiy nuqsonni aniqlash, shuningdek, asosiy nuqsondan ikkilamchi tizimli kasalliklarni chiqarish. Tekshiruv davomida simptomning tuzilishi va asosini aniqlab olish kerak, bu faqat bemorni o'rganishning eksperimental psixologik usullari bilan bo'lishi mumkin. Psixolog boshqa barcha jarayonlardan aqliy jihatdan mavhumlanib, uni qiziqtiradigan faqat muhim jarayonni ajratib ko'rsatadi va uni o'rganish maxsus tashkil etilgan sharoitlarda amalga oshiriladi. Sindromni aniq aniqlash uchun eshitish, vizual, senso-motor analiz va sintez, fikrlash, nutq, xotira va boshqa aqliy

funksiyalarni o'rganishni o'z ichiga olgan keng ko'lamli testlar seriyasiga ega bo'lish kerak.

Neyropsixologik diagnostika turlari:

Topikal diagnostika - neyropsixologiyada keng qo'llaniladi. Mahalliy diagnostika vaqtida ma'lum bir lokalizatsiyani aniqlash mumkin, ya'ni lezyonning joylashishini va markaziy asab tizimining zararlanish darajasini (miyaning korteks yoki subkortikal tuzilmalari darajasida) aniqlash mumkin. A. R. Luriya topikal diagnostikaga katta hissa qo'shdi. U deyarli 96% hollarda lezyonning to'g'ri joylashishini aniqlay oldi. Hozirgi vaqtda bemorni tekshirishda kasallik tarixida neyroimaging ma'lumotlarini va neyropsixologning xulosasini ko'rsatish odatiy holdir.

Funksional diagnostika - neyropsixologik rehabilitatsiya yoki farmakologik davolash dinamikasida psixik funksiyalardagi o'zgarishlarni kuzatadi. Funksional diagnostika uchun turli xil ogohlantiruvchi materiallar talab qilinadi, chunki diagnostika jarayonida o'rganish istisno qilinmaydi.

Individual tipologik diagnostika - ushbu diagnostika jarayonida normal sharoitlarda aqliy funksiyalarni miya tashkil etishdagi individual farqlarga e'tibor beriladi. Ayniqsa, xavf guruhlari (masalan, maktabda o'qishning dastlabki bosqichlarida yozish, o'qish va hisoblashni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladigan chap qo'l bolalar) alohida qiziqish uyg'otadi.

Rivojlanish anomaliyalarining diagnostikasi - bu rivojlanishda nuqsonlari bo'lgan bolalarda aqliy funksiyalarning xususiyatlarini neyropsixologik diagnostika qilishdir. Bunday tashxisni amalga oshirish uchun neyropsixologga bolalarda rivojlanish psixologiyasi, fiziologiyasi va markaziy asab tizimining anatomiyasi bo'yicha maxsus bilim kerak. Maxsus moslashish va diagnostika usullarini tanlash talab etiladi. Ushbu diagnostika protsedurasi ko'pincha o'quv eksperimentini o'z ichiga oladi.

Neyropsixologik tekshirish usullari.

Diagnostika paytida (neyropsixologik testlarni o'tkazish, diagnostika monitoringi) buzilishlarning turli belgilari aniqlanishi mumkin. Ular birlamchi, ikkilamchi va uchinchi darajali deb tasniflanadi. Birlamchi alomatlar psixik funksiyaning aloqasi yo'qolganda paydo bo'ladi, ikkilamchi alomatlar esa bu nuqsonning bir yoki bir nechta aqliy funksiyalarga ta'sirini aks ettiradi. Uchinchi darajali alomatlar kompensatsiya jarayonlari natijasida miyaning qayta tuzilishida ifodalanadi.

T.V Axutininaning "Bolalarning nutq buzishlarini neyropsixologik diagnostikasi".

Monreal Kognitiv Baholash (MoCA) kognitiv buzilishlar uchun keng qo'llaniladigan skrining baholash metodikasidir, 1996 yilda Kvebekning Monreal

shahrida Ziad Nasreddin tomonidan yaratilgan. O'lchov yengil kognitiv buzilish sharoitida tasdiqlangan va keyinchalik shkala boshqa klinik maqsadlarda ishlatilgan.

Qisqa-ruhiy holatni aniqlash testi - bu mumkin bo'lgan kognitiv buzilishlarni, xususan, demansni tekshirish uchun ishlatiladigan 30 ta elementdan iborat qisqa so'rovnomasi. Kasallikning rivojlanishi paytida yoki terapiya natijasida yuzaga kelgan o'zgarishlarni baholash uchun ham qo'llaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Z.Nishonova, D. Qarshiyeva. Eksperimental psixologiya. T., «Fan va texnologiya», 2007,92 bet.
2. Балашова Е. Ю., Ковязина М. С. Нейропсихологическая диагностика в вопросах и ответах. — 2012.
3. Методы нейропсихологического обследования детей/ Под общей редакцией Т. В. Ахутиной — 2016.
4. Ахутина Т. В., Пылаева Н. М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход //СПб.: Питер. — 2008